

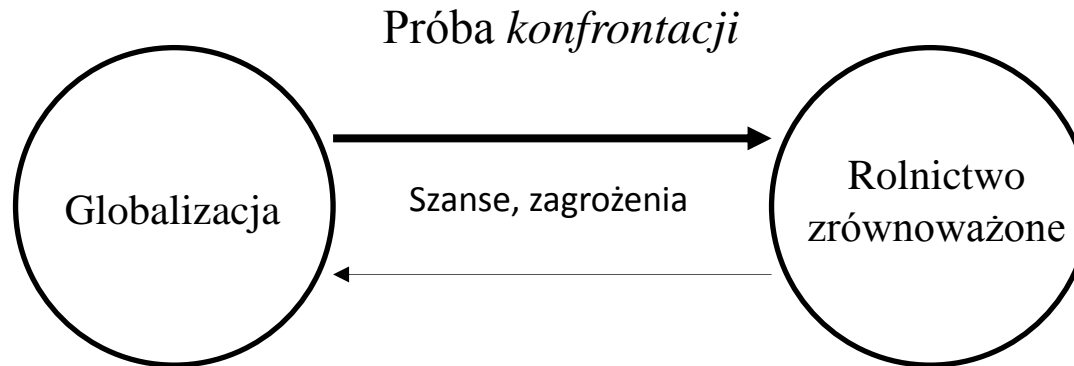
Rolnictwo zrównoważone w erze globalizacji.
Zagrożenia i szanse

Stanisław Kowalczyk
(Zakład Ogólnej Ekonomiki)

Plan prezentacji

- *Wprowadzenie*
- *Cel badań,*
- *Globalizacja rolnictwa i produkcji żywności*
- *Rolnictwo zrównoważone we współczesnym agrobiznesie*
- Wzrost siły ekonomicznej i rynkowej pozarolniczych ogniw agrobiznesu
- Konkurencja surowcowa regionów typowo rolniczych (krajów rozwijających się)
- *Skutki land grabbingu*
- Rosnąca konkurencja ze strony biopaliw
- *Nadeksploatacja środowiska naturalnego (w tym rolniczego)*
- Globalizacja łańcuchów dostaw
- *Unifikacja modeli konsumpcji żywności*
- *Wpływ globalizacji na przyszłość rolnictwa*
- *Konflikt teorii ekonomicznych*

Wprowadzenie

- Problem > brak zgodności w zakresie kategorii „globalizacja”, co do:
 - okresu pojawienia się,
 - etapów,
 - następstw/konsekwencji,
 - przyszłości (globalizacja kontrolowana?).

.....*komplikuje to definicję problemu badawczego, jego oddziaływanie i możliwe skutki.*

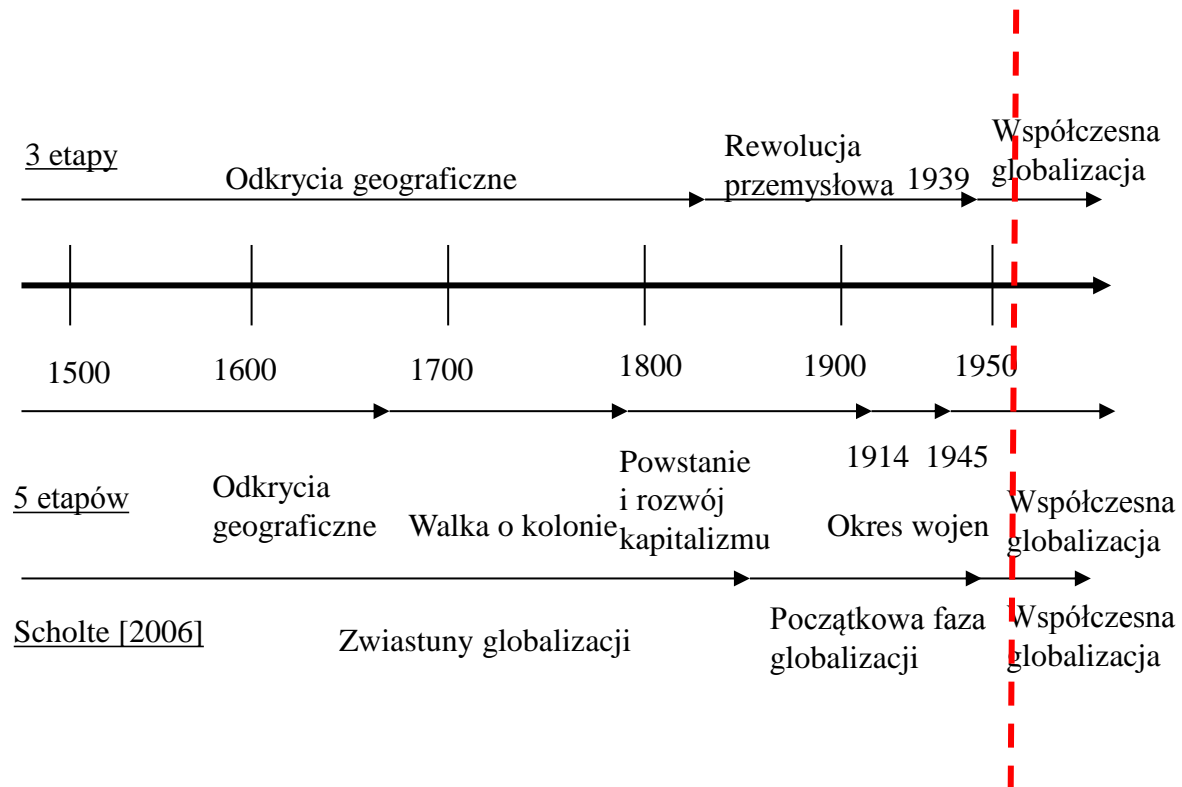
- Kategoria: „rolnictwo zrównoważone”: większy zakres zgodności.

Wprowadzenie c.d.

- Przyjąłem formułę: zagrożenia i szanse
- Wybór badanych obszarów:
 - konsekwencja *kwerendy* w dorobku literatury przedmiotu,
 - selekcja obszarów
- Cel monografii:

„...w jakim zakresie i stopniu współczesne procesy rozwojowe, zwłaszcza wynikające z globalizacji, sprzyjają, a w jakim utrudniają realizację koncepcji rolnictwa zrównoważonego”, a szerzej także niekonwencjonalnych modeli rolnictwa.
- Rozważane są także możliwe reakcje modelu rolnictwa zrównoważonego na procesy zachodzące w jego bliższym otoczeniu, a także ewentualny wpływ systemu politycznego na rolnictwo zrównoważone.

Globalizacja – warianty periodyzacji

Rolnictwo zrównoważone w epoce globalizacji

Cechy rolnictwa w epoce globalizacji (mainstream)

- Spadek jakości gleby (erozja)
- Degradacja zasobów wody,
- Koncentracja odchodów zwierzęcych
- GMO (ograniczenie bioróżnorodności)
- Koncentracja regionalna produkcji
- Marginalizacja małych i średnich farm
- Cel – krótkoterminowy zysk
- Wysokie nakłady na chemie rolną
- Zanik społeczności lokalnych
- Dominacja na środowiskiem
- Zaawansowane przetwórstwo
- Monokultura jako standard (specjalizacja),
- Standaryzacja
- Rolnictwo jako biznes
- Tempo, jakość, zysk

Rolnictwo (non-mainstream)

- Ochrona jakości gleby
- Ochrona zasobów wody
- Zabiegi pielęgnacyjne
- Wykorzystanie odchodów w produkcji roślinnej
- Ochrona bioróżnorodności genetycznej
- Produkcja zdecentralizowana
- Małe i średnie farmy pełnoprawnym składnikiem systemu
- Cel – jakość pracy i życia
- Znaczenie społeczności lokalnych
- Lokalne systemy produkcji
- Harmonia ze środowiskiem
- Zróżnicowanie jako standard
- Rolnictwo jako styl życia i biznesu
- Stabilność, równowaga

Rolnictwo zrównoważone – punkty krytyczne

- oparcie strategii rozwojowych rolnictwa zrównoważonego na prymacie celów długookresowych przez celami krótkookresowymi (doraźnymi)
- drugoplanowe znaczenie procesów koncentracji podmiotowej i wzrostu skali pojedynczej firmy
- chęć racjonalnego zarządzania środowiskiem naturalnym (w tym co najmniej takimi obszarami jak: gleba, woda i powietrze)
- dążenie do ochrony zasobów środowiska oraz eliminacja procesów jego degradacji

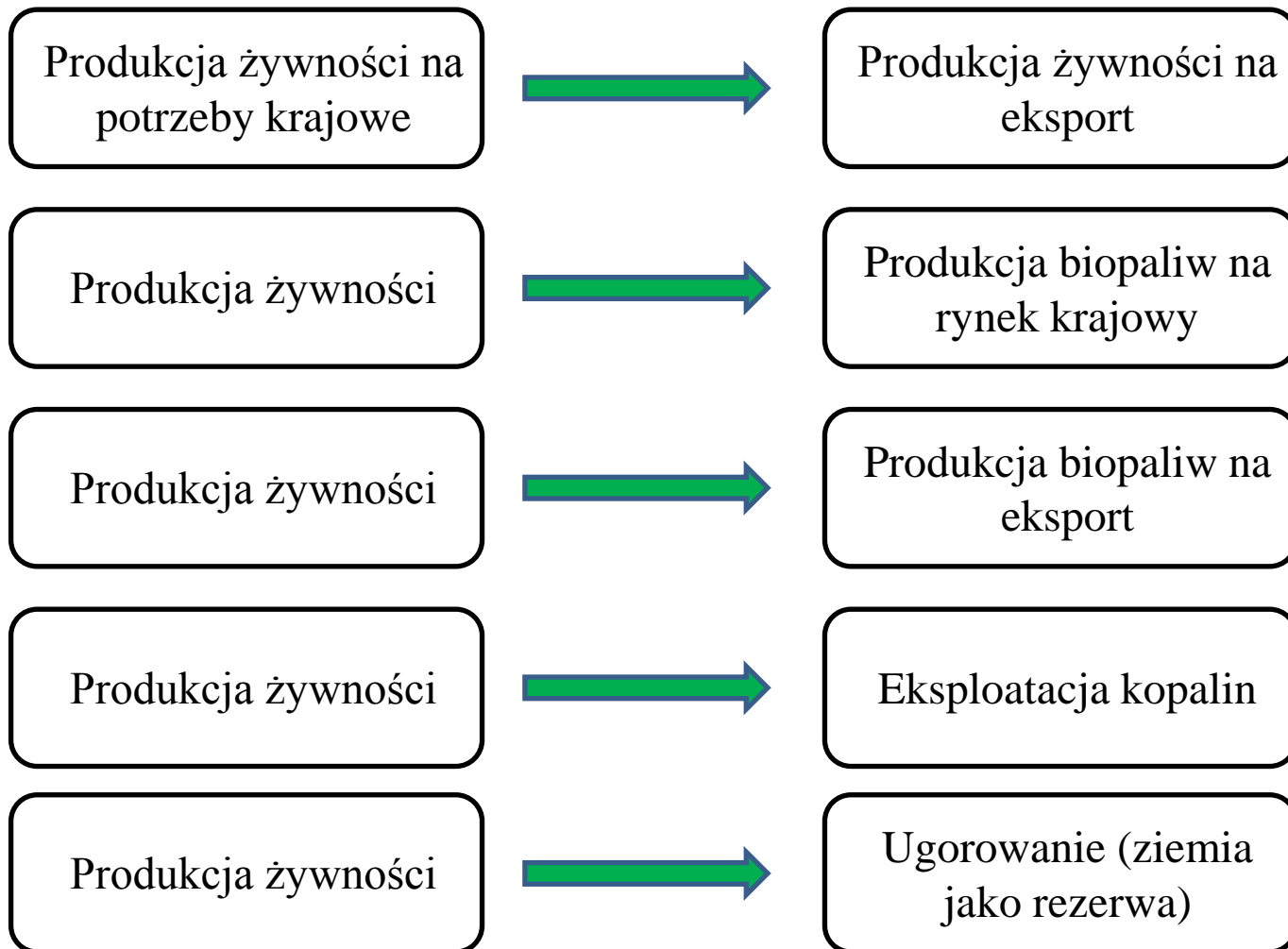
Rolnictwo zrównoważone – punkty krytyczne (c. d.)

- działania na rzecz poprawy jakości życia na wsi i pracy w rolnictwie
- eliminacja zagrożeń dla zdrowia i bezpieczeństwa producentów i konsumentów
- respektowanie potrzeb przyszłych pokoleń poprzez ich *wycenę* na równi z potrzebami obecnych pokoleń
- zapewnienie żywotności społeczności wiejskich, lokalnych oraz małych miast

Skutki *land grabbingu* – zjawiska towarzyszące

- nielegalność aktów wykupu;
- kontrolowanie ziemi o obszarze nieproporcjonalnie dużym w relacji do przeciętnych farm w regionie;
- pogwałcenie praw człowieka;
- naruszenie zasady dobrowolnej i świadomej zgody dotychczasowych użytkowników ziemi na wykup;
- ignorowanie konsekwencji dla lokalnych stosunków społecznych oraz środowiska naturalnego;
- brak przejrzystości zawieranych transakcji;
- proces skupowania gruntów rolnych bez respektowania opinii lokalnych mieszkańców oraz bez uzyskania ich zgody;
- przesiedlanie na dużą skalę ubogiej ludności wiejskiej i pasterskiej;
- niszczenie lokalnych ekosystemów;
- brak rekompensat za wysiedlanie lokalnej ludności oraz niszczenie lokalnych ekosystemów.

Skutki *land grabbing* – główne modele (c. d.)

Land grabbing a rolnictwo zrównoważone (c. d.)

- Land grabbing jako model kapitalistycznego rolnictwa industrialnego
- Szansa dla krajów rozwijających się (!?)
- Wysiedlenia, likwidacja sieci osadniczych, i struktur społecznych (depeasantyzacja, ang. *depeasantization*)

Stanowisko EKES w sprawie land grabbing'u:

„Zjawisko to zderza się z europejskim modelem zrównoważonego, wielofunkcyjnego rolnictwa, którego istotną cechą są rodzinne gospodarstwa rolne” [EKES 2015]

Land grabbing - skala zjawiska (c. d.)

(w mln ha)	2016	2017	2018
Transakcje zawarte	42,2	48,8	49,2
Transakcje przygotowywane	20,0	20,1	19,8
Razem	62,2	68,9	69,0

Prawie 4-krotność powierzchni UR w Polsce

Land grabbing - skala zjawiska (c. d.)

Lp.	Kraj sprzedający	Kraj inwestor	Podmiot nabywający	Rok nabycia	Obszar transakcji (w ha)
1.	DRK	USA	Groupe Blatter Elwyn	2012	1.900.000
2.	Sudan Południowy	ZEA	Al Ain National Wildlife	2008	1.680.000
3.	Kongo	Singapur	Olam International Ltd.	2011	1.400.000
4.	Filipiny	Chiny	Regional Government of Jilin, China Development Bank, Jilin Fuhua Agricultural Science and Technology Development Co. Ltd.	2007	1.000.000
5.	Rosja	Rosja/Kanada	Business Marketing Group, Cathay Forest Products Corp.	2008	992.196
6.	Brazylia	Holandia/Brazylia	Royal Dutch Shell, Cosan Industria e Comercio SA	2012	860.000
7.	Papua Nowa Gwinea	USA	Independent Timbers and Stevedoring (IT&S), Tumu Timbers Development Limited	2009	790.800
8.	Ukraina	Ukraina	Ukrlandfarming PLC	2014	653.000
9.	Gujana	Chiny	Bai Shan Lin International Forest Development Inc.	2011	627.072
10.	Papua Nowa Gwinea	USA	Independent Timbers and Stevedoring (IT&S)	2014	619.79

Warszawa, 19 października 2018

Nadeksploatacja środowiska naturalnego

➤ Decydujące 50-100 ostatnich lat:

zużycie zasobów naturalne ogółem* na 1 osobę/dziennie:

- epoka myślistwa - 3 kg
- okres Średniowiecza - 11 kg
- okres współczesny - 45 kg
- Ameryka Płn. - 88 kg
- Oceania - 100 kg

- Przeznaczenie ziemi uprawnej na surowce dla przemysłu: biopaliwa, kosmetyki, środki higieny, chemia rolna, itd.
- Redukcja powierzchni lasów i naturalnych pastwisk w wyniku zmniejszenia UR, (według różnych szacunków rolnictwo odpowiada za redukcję nawet do 90% powierzchni lasów)
- Tzw. pośrednia zmiana użytkowania gruntów (żywność – biopaliwa – grunty leśne i marginalne)
- Intensyfikacja produkcji zwierzęcej (1 kg ziemniaków = 290 l wody, wieprzowiny = 6000 l, wołowiny = ponad 1500 l)
- Konsekwencje: m.in. erozja i degradacja ziemi uprawnej (1,6 mld t ziemi rocznie splywa Żółtą Rzeką, 1/4 UR na świecie zdegradowanych - FAO)

* zasoby naturalne ogółem: żywność, biomasa, metale, minerały itd.

Nadeksploatacja środowiska naturalnego (c.d.)

Paradoks biopaliw:

przyczyna – ochrona środowiska i jego zasobów naturalnych,

skutek – *nadeksploatacja* środowiska: ziemie uprawne, lasy, pastwiska

finalnie – niszczenie środowiska w imię deklaratywnej jego ochrony

Deforestacja ↔ marnotrawstwo żywności (30 - 40%)

< 1 mld głodujących ↔ > 2 mld otyłych

Nadeksploatacja ↔ redukcja terenów marginalnych

Unifikacja modeli konsumpcji żywności

Wymiar 1.: Wyrównywanie poziomu spożycia

Spożycie żywności na osobę w latach 1964/66 – 2050 (w kcal/osobę/dzień)

Region	1964 /66	1969 /71	1979 /81	1989 /91	1990 /92	2005 /07	2015 ¹⁾	2030 ¹⁾	2050 ¹⁾
Świat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kraje rozwijające się									
- ogółem	87,1	86,6	89,5	92,2	92,6	94,5	95,8	96,6	97,7
-bez Azji Płd.		86,3	92,8	94,8	95,3	99,4	100,3	100,3	100,0
Afryka Subsahara.	87,3	85,6	80,9	77,9	78,7	80,7	82,5	85,5	89,3
B. Wsch./Afryka Płn.	97,1	99,2	112,3	114,0	113,6	108,5	107,3	105,7	104,2
Ameryka Łacińska	101,5	102,9	107,1	101,1	101,7	104,5	104,5	104,4	104,2
Azja Płd.	85,5	87,3	81,1	97,0	85,6	82,7	84,6	87,5	91,9
Azja Wsch.	83,0	80,4	88,7	94,4	95,1	102,8	104,9	105,7	104,9
Kraje rozwinięte	125,0	132,2	129,1	124,8	124,0	121,2	118,5	115,9	113,7

Unifikacja modeli konsumpcji żywności (c.d.)

Wymiar 2.: Wzrost udziału osób z nadwaga i otyłych

Region	2005	2014	2005 = 100
Świat	9,6	12,8	133
Afryka	8,1	11,1	137
Afryka Płn.	16,4	21,6	132
Afryka Wsch.	2,8	4,6	164
Afryka Zach.	4,8	8,1	169
Azja	4,4	7,4	168
Azja Centralna	11,7	16,4	141
Azja Wsch.	4,0	7,7	193
Azja Płd.-Wsch.	3,2	5,8	181
Azja Zachodnia	20,3	25,8	127
Ameryka Łac.	17,5	22,8	130
Ameryka Centralna	20,2	25,5	126
Ameryka Płn.	16,7	22,0	132
Oceania	22,2	27,5	124
Ameryka Płn.	29,4	34,9	119
Europa	20,2	24,5	121

Unifikacja modeli konsumpcji żywności (c.d.)

...postępująca unifikacja modeli konsumpcji jest przede wszystkim konsekwencją naturalnej skłonności ludzi do intensyfikacji konsumpcji w miarę wzrostu dochodów, wynikającej najogólniej z naśladownictwa innych gospodarstw.

model konsumpcji, ubogi w witaminy oraz minerały, lecz *bogaty* w składniki wysokokaloryczne

Unifikacja modeli konsumpcji żywności (c.d.)

Konsumpcja zrównoważona (*sustainable consumption*)

„wykorzystanie usług oraz powiązanych z nimi produktów, które odpowiadają na podstawowe potrzeby człowieka i przyczyniają się do lepszej jakości życia, przy jednoczesnej minimalizacji wykorzystania zasobów naturalnych i materiałów toksycznych, a także emisji odpadów i zanieczyszczeń w całym cyklu życia usług, lub produktów, które nie zagrażają potrzebom przyszłych pokoleń” [Oslo 1994]

***zrównoważona konsumpcja** postrzegana jest jako model zaspokojenia potrzeb ludzkich w tym także w zakresie żywności, z poszanowaniem praw przyszłych pokoleń*

Koncepcja zgodna z koncepcją rolnictwa zrównoważonego

Wpływ globalizacji na przyszłość rolnictwa

Zagrożenia i szanse dla rolnictwa zrównoważonego w erze globalizacji (Synteza)

Obszar	Zagrożenia	Szanse
Megatrendy globalizacji		
Główny trend rozwojowy	Postępująca globalizacja	„Racjonalizacja” globalizacji
Łańcuchy dostaw	Stałe wydłużanie, wzrost zależności ogniw	Możliwość skracania
Konkurencja o ziemię	Ekspansja land grabbing’u	Polityka zrównoważonej eksploatacji
Polityka		
Potrzeby przyszłych pokoleń	Marginalizowane	Uwzględniane
Potrzeba likwidacji głodu	Brak możliwości wyżywienia rosnącej populacji światowej	Postęp techniczny i rozwój zrównoważony
Polityka środowiskowa	Akceptacja społeczna dla nadeksploatacji środowiska	Preferencje dla eksploatacji zrównoważonej
Polityka w zakresie bioróżnorodności	Akceptacja dla postępującej redukcji	Preferencje dla zachowania bioróżnorodności
Polityka demograficzna na obszarach wiejskich	Wyludnianie i brak siły roboczej w rolnictwie	Wzrost prestiżu obszarów wiejskich jako miejsca zamieszkania i pracy
Bezpieczeństwo żywnościowe	Regionalnie ograniczane	Utrzymanie statusu

Wpływ globalizacji na przyszłość rolnictwa (c.d.)

Zagrożenia i szanse dla rolnictwa zrównoważonego w erze globalizacji (Synteza)

Obszar	Zagrożenia	Szanse
Konsumpcja		
Cel konsumpcji	Nadmierna konsumpcja	Racjonalne zaspokojenie potrzeb
Modele konsumpcji	Unifikacja w skali globalnej	Różnicowanie w skali regionalnej/lokalnej
Podejście konsumentów	Kosmopolityzm konsumencki	Etnocentryzm konsumencki
Bezpieczeństwo i jakość żywności	Przyzwolenie na osłabienie bezpieczeństwa (zafałszowania, zanieczyszczenia)	Dążenie do stopniowej poprawy

Wpływ globalizacji na przyszłość rolnictwa (c.d.)

Zagrożenia i szanse dla rolnictwa zrównoważonego w erze globalizacji (Synteza)

Obszar	Zagrożenia	Szanse
Agrobiznes		
Stopień przetworzenia żywności	Wysoki i stale zwiększający się	Stosunkowo niski
Konkurencja w rolnictwie	Globalna (rosnąca)	Regionalna/lokalna
Model produkcji w rolnictwie	Specjalizacja produktowa	Wielokierunkowość produkcyjna farm
Dominujące czynniki rozwoju rolnictwa	Nowe kapitałochłonne inwestycje, GMO	Zrównoważone czynnikiowo technologie, redukcja kosztów środowiskowych
Typ produkcji	Intensywna produkcja masowa	Produkcja zindywidualizowana
Wielkość farm	Postępująca koncentracja	Utrzymanie różnicowania obszarowego
Przyszłość		
Wymogi przyszłości: bycie lepszym, szybszym, tańszym	Ryzyko	Powstanie nowego paradygmatu

Potrzeba nowej teorii ekonomicznej

Elementy składowe współczesnego paradygmatu ekonomii
(ekonomia głównego nurtu, *mainstream economics*)

➤ imperatyw wzrostu

- wzrost kluczem do rozwiązania wszelkich problemów
- produkcja żywności: wzrost o 50% do 2030 i o 70-100% do 2050
- przeciętne spożycie kcal do 2050 r. o ok. 10%, przyrost ludności max. o 29%
- marnotrawstwo i straty żywności
- **cel:** równowaga środowiskowa zamiast imperatywu wzrostu

➤ prymat rynku nad państwem

- państwo: bezpieczeństwo i porządek (L. von Mises)
- rynek: wolny od ingerencji państwa
- swobodna gra sił rynkowych (słabszy odpada)
- **cel:** względna równowaga „sił” w układzie państwo-rynek
- ryzyko dominacji państwa

...dzisiaj nikt już oprócz oderwanych od rzeczywistości dziwaków nie ma wątpliwości, czy rządy narodowe powinny ingerować w gospodarkę...[E. J. Stiglitz, EURO, 2017].

Potrzeba nowej teorii ekonomicznej (c.d.)

Elementy składowe współczesnego paradygmatu ekonomii

- dogmat zysku (przymus konkurencji)
 - konkurencja warunkiem zysku
 - eliminacja słabszych podmiotów , monopolizacja, zanik konkurencji
 - **cel:** zrównoważenie wymiaru ekonomicznego, środowiskowego i społecznego etycznego (?)

- racjonalność ekonomiczna *homo oeconomicus*
 - maksymalizacja użyteczności
 - ułomności modelu *homo oeconomicus*
 - **cel:** prymat *homo sapiens* nad *homo oeconomicus* (*homo socio-oeconomicus*)

- teoria *zrównoważenia* zamiast teorii globalizacji

Potrzeba nowej teorii ekonomicznej (c.d.)

Teoria zrównowżenia w obszarze agrobiznesu i produkcji żywności

- niezbędne tempo wzrostu produkcji żywności
- ścieżki osiągnięcia bezpieczeństwa żywnościowego
- kierunki postępu technicznego (biologicznego)
- rola nowych technologii w tym GMO
- ograniczenia środowiskowe oraz dopuszczalny poziom eksploatacji zasobów naturalnych
- skala zmian klimatycznych oraz ich wpływ na produktywność rolnictwa
- zakres przepływu ziemi rolniczej pod uprawy do celów przemysłowych (na biopaliwa)
- kształtowanie się relacji rynkowych pomiędzy rolnictwem i agrobiznesem, a sektorami pozarolniczymi (wektor dominacji)
- skala interwencji państwa w politykę gospodarczą w tym rolną

System „multigeniczny” w rolnictwie przyszłości (?)

Warszawa, 19 października 2018

Dziękuję za uwagę

Źródło: Wszystkie zdjęcia pochodzą ze strony: <https://www.google.pl/>. Autor dysponuje pełnymi ścieżkami dostępu.